

مطالعه تطبیقی آثار مالکیت صنعتی در حقوق ایران و حقوق بین‌الملل

افشین مجاهد^۱، احسان جعفری^۲

^۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی میبد- مدرس دانشگاه آزاد اسلامی یزد (نویسنده مسئول)

^۲ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی میبد- مدرس دانشگاه آزاد اسلامی یزد

چکیده

حقوق مالکیت صنعتی به طور اخص تنها ابزار حقوقی است که از تولیدات فکری در قالب فناوری، طرح، اختراع، علامت و سایر مقولات مالکیت معنوی تجلی پیدا می‌کند به طوری که در سطح ملی از طریق قوانین داخلی و در سطح بین‌المللی توسط معاهدات دو یا چندجانبه بین‌المللی حمایت به عمل می‌آورد. در مقاله فوق، این موضوع بررسی می‌شود که آثار مالکیت صنعتی در حقوق ایران و حقوق بین‌الملل به چه شکلی نمود عینی داشته است؟ از آنجا که حقوق مالکیت صنعتی با تشویق و ترغیب ابداع و نوآوری نقش به‌سزایی در رشد و شکوفایی اقتصاد دارد و کشورهای در حال توسعه‌ای همچون ایران با تنظیم و تصویب قوانین و مقررات کارآمد می‌توانند به رشد و پیشرفت صنعت و تجارت و افزایش تولید و اشتغال کمک نمایند، لذا امروزه هیچکس در مورد اهمیت حقوق مزبور و سهم آن در توسعه اقتصادی اجتماعی تردیدی به خود راه نمی‌دهد. بررسی نحوه حمایت قانونی و رویه قضایی از حقوق صاحبان مالکیت صنعتی امری ضروری به نظر می‌رسد. در همین راستا حمایت از حقوق مزبور مورد توجه قانونگذاران کشورها قرار گرفته است به نحوی که حمایت از آن‌ها چه در بعد داخلی و چه در بعد بین‌المللی در مقایسه با حقوق مالکیت ادبی و هنری سابقه بیشتری دارد. خصوصاً که در سال ۱۳۸۶ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری به منظور هماهنگ نمودن قوانین حمایت از مالکیت صنعتی با معیارهای پذیرفته شده بین‌المللی در این خصوص به تصویب رسیده است. بر این اساس در این مقاله آثار حقوق مالکیت صنعتی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

واژه‌های کلیدی: مالکیت صنعتی، طرح صنعتی، حق اختراع، مالکیت فکری، علائم تجاری.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

با عنایت به اینکه امروزه سهم دانش در تولیدات، اعم از کالاها و خدمات، بیش از هر زمان دیگر افزایش یافته است از یک سو و فرآیند جهانی شدن اقتصاد که لازمه آن پیروی از قوانین و مقررات هماهنگ و در محیطی قابل پیش‌بینی است از سوی دیگر، سبب شده جایگاه حقوق مالکیت صنعتی به نحو متمیزی ارتقاء یافته و تلاش‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی برای پاسداری و حراست از این حقوق شتابی مضاعف به خود گیرد. از بعد ملی می‌توان حمایت از حقوق مالکیت معنوی را از ملزومات اصلی توسعه اقتصادی و ارائه تولیدات قابل رقابت در سطح بین‌المللی دانست. حمایت از این حقوق، خصوصاً در حوزه مالکیت صنعتی، با اقتصاد رابطه تنگاتنگی دارد. هر چقدر درجه حمایت از این حقوق بالاتر باشد قدرت رقابتی کشور در سطح بین‌المللی نیز بیشتر خواهد بود. امروزه نقش مهم حقوق مالکیت صنعتی در تجارت بین‌الملل، تجارت الکترونیک، سرمایه‌گذاری و روابط اقتصادی رو به رشد بر کسی پوشیده نیست. به طور کلی نظام حقوق مالکیت صنعتی به عنوان یکی از مسائل بنیادین سیاست نوین اقتصادی در سطح ملی و بستر و ابزاری مهم برای توسعه پایدار برای کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته معرفی شده است. (صالحی، ۱۳۹۱، ۶۲) در ایران به موضوع مالکیت صنعتی از منظر تدوین قوانین و الحاق به معاهدات بین‌المللی، توجه خاص مبذول شده و قوانینی در این باره به تصویب رسیده از جمله قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ۱۳۸۶ و قانون حمایت از نشانه‌های جغرافیایی ۱۳۸۳ و اسناد الحاق به چندین کنوانسیون به سازمان جهانی مالکیت معنوی تسلیم شده از جمله موافقت نامه مادرید در مورد ثبت بین‌المللی علائم و پروتکل آن، موافقت نامه لیسبون در مورد حمایت از اسامی مبدأ و ثبت بین‌المللی آنها و موافقت نامه مادرید در خصوص جلوگیری از نصب نشانه‌های منبع غیر واقعی و گمراه کننده بر کالا. اگر مخترعین و مبتکرین نتوانند از عواید و منافع ابداعات خود بهره‌مند شوند، قادر به ادامه فعالیت های نوآورانه نخواهند بود و در نتیجه جامعه نیز از نتایج این اختراعات و ابداعات محروم خواهد شد. (کیانی، ۱۳۹۰، ۵) حمایت از حقوق مالکیت معنوی، به ویژه مالکیت صنعتی، می‌تواند بر جریان مهار تولید و تجارت کالاهای تقلبی اثر مثبت داشته باشد. جامعه بین‌المللی نیز وارد مرحله جدید و چالش برانگیزی شده است که در آن جهانی شدن اقتصاد و آزادسازی تجاری به عنوان جنبه‌های کلیدی اقتصاد جهانی در آمده‌اند. از این رو حمایت از حقوق مالکیت صنعتی که تعاملی تنگاتنگ با اقتصاد جهانی دارد، انعقاد معاهدات چند جانبه‌ای را برای حمایت از این حقوق در سطح جهانی اجتناب‌ناپذیر کرده است. آثار مورد حمایت در حقوق طرح‌های صنعتی به عنوان یکی از زیرشاخه‌های حقوق مالکیت صنعتی می‌باشد و عبارتند از: ویژگی‌های مربوط به شکل، ساختار، نقش یا تزئینات به کار رفته در یک کالا به واسطه قرار گرفتن در یک فرایند صنعتی که منجر به چشمگیر شدن و جذاب شدن محصول تولیدی می‌گردد. طرح‌های صنعتی ابزاری به عنوان جذاب کردن کالاها و در نهایت جذب مشتری بیشتر می‌باشند. موافقت‌نامه تریپس مهمترین گام در حمایت از طرح‌های صنعتی محسوب می‌شود که در سال ۱۹۹۴ با هدف

حمایت از دستاوردهای فکری بشر در جریان تجارت و به عنوان یکی از موافقت‌نامه‌های زیر مجموعه سازمان تجارت جهانی (WTO) به تصویب رسید. حقوق ایران نیز دارای نظام‌هایی برای ثبت و حمایت از طرح‌های صنعتی می‌باشد و این مهم شامل نظام حمایت از طریق قانون کپی‌رایت و همچنین نظام حمایت از طریق قانون مالکیت صنعتی می‌باشد. هر چند رویه قضایی در سایر حوزه‌های حقوقی نیز دارای اهمیت است، لیکن در رابطه با حقوق مالکیت صنعتی با توجه به نو پا بودن آن و پاره‌ای از قوانین و مقررات مربوطه، بررسی آثار این حقوق از اهمیت زیادی برخوردار بوده و در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد. با توجه به ماهیت موضوع، تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی، از لحاظ روش تحقیق، به صورت نظری می‌باشد و روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای بوده و روش تجزیه و تحلیل و جمع‌بندی به صورت توصیفی خواهد بود.

۱- مفهوم حقوق مالکیت صنعتی

مقصود از مالکیت صنعتی، مالکیت بر اموال منقول و غیر منقول ناشی از تولیدات صنعتی است. در تعریف مالکیت صنعتی می‌توان گفت که اختیار قانونی مخترع نسبت به استفاده مالی از اختراع خود، اختیار قانونی استفاده از علامت فابریک و یا اسم تجاری و یا هر نوع امتیاز. (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۶، ۶۰۰) حقوق مالکیت صنعتی به آن شاخه از حقوق مالکیت فکری می‌پردازد که جنبه تجاری و صنعتی در آن غالب است و به عبارتی نوآوری در آن به قصد استفاده از اثر و محصول فکری در حوزه صنعتی و تجاری انجام گرفته است. اصطلاح مالکیت صنعتی در بند ۳ ماده ۱ کنوانسیون پاریس مورد استفاده قرار گرفته است. طبق این بند مالکیت صنعتی در مفهوم وسیع کلمه نه تنها شامل صنعت و تجارت به معنای اخص کلمه می‌شود، بلکه صنایع کشاورزی و استخراجی و کلیه محصولات ساخته شده مانند حبوبات و انواع میوه و مواد معدنی و پرورش گل‌ها و ... را نیز شامل می‌گردد. از طرفی با توجه به همین کنوانسیون مشخص می‌گردد موضوع حمایت مالکیت صنعتی ورقه‌های اختراع، نمونه‌های اشیاء مصرفی و طرح‌ها و مدل‌های صنعتی و علائم کارخانه‌ها یا علائم مربوط به خدمات و اسم بازرگانی و مشخصات مبدأ و نیز منع رقابت نامشروع است. در موافقت‌نامه تریپس، اسرار تجاری، طرح‌های ساخت مدارهای یکپارچه و نشانه‌های جغرافیایی نیز تحت عنوان حقوق مالکیت صنعتی قابل حمایت معرفی شده‌اند. (میرحسینی، ۱۳۸۵، ۲۲) مالکیت صنعتی عمدتاً شامل اختراعات، مدل‌های اشیاء مصرفی، علائم تجاری، نام تجاری، طرح‌های صنعتی، نشانه‌های جغرافیایی، اسامی مبدأ، نشانه‌های منبع، طرح‌های ساخت مدارهای یکپارچه، اسرار تجاری و رقابت مکارانه (غیرمنصفانه) می‌گردد. مالکیت صنعتی مجموعه حقوقی را معین می‌کند که منظور آن‌ها این است که اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی بتوانند با طیب خاطر از تعرض دیگران به تجارت یا صنعت اشتغال داشته و از هرگونه تجاوزی از ناحیه اشخاص ثالث مصون و محفوظ باشند و هدف آن، حمایت از فکر و ابتکار شخص در برابر اشخاص ثالث و دادن انحصار بهره‌برداری از نتیجه فکر و ابداع و ابتکار به صاحب یا مالک

آن برای مدت معین است. علامت تجاری یکی از مصادیق مالکیت صنعتی است که همواره در طول تاریخ بشری از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده و برای معرفی تولیدات و خدمات بنگاه های اقتصادی و تمایزبخشی بین آنها مورد استفاد قرار گرفته و از طرفی بعضاً نقش استراتژیک و تعیین کننده ای در تجارت و بازارهای اقتصادی ایفاء نموده، در همین راستا اداره مالکیت صنعتی در حمایت از علائم تجاری نقش ویژه و قابل توجهی دارد. (وطن دوست، ۱۳۹۹، ۲۱۷) در حمایت از حقوق مالکیت صنعتی، قوانین کشورها معمولاً به دو دلیل عمده به وجود آمده اند. ابتدا احترام گذاشتن به حقوق مادی و معنوی مبتکران و خلاقان و دیگری حمایت از آفرینندگان آثار صنعتی و تشویق استفاده از خلاقیت آنان در توسعه اقتصادی و اجتماعی. هرچند ممکن است اهداف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دیگری نیز مورد نظر آنها باشد. آنچه در مالکیت صنعتی مورد اهمیت است بخش اقتصادی و مادی آن می باشد، به گونه ای که حق مادی مالک آن سبب به وجود آمدن قوانینی در آن زمینه می شود. هدف اجتماعی حقوق مالکیت صنعتی، تأمین حمایت برای نتایج مثبت سرمایه گذاری در زمینه توسعه فن آوری نوین است. بنابراین برای سرمایه گذاری ها در فعالیت ها و کارهای بخش تحقیق و توسعه، انگیزه و راهبردی ارائه می دهد. به طور کلی این حقوق حول هفت اصل شکل گرفته است: ۱- ابداع: حقوق مالکیت صنعتی فقط برای اختراعی که با پیشرفت های مشخصی در دانش، در ارتباط است داده می شود. این اصل در برگیرنده این نکته است که اگر دانشی با یک هزینه کم به دست آید و استفاده زیادی نیز نداشته باشد مورد حمایت قرار می گیرد. بنابراین مسئله مهم در خصوص ابداع مورد نظر در حقوق مالکیت صنعتی ضرورت وجود پیشرفت علمی در آن زمینه از دانش است. ۲- اصل تقدم: حق مالکیت صنعتی برای اولین فردی که آن را ادعا می کند طرح ریزی شده است. ۳- قاعده مالکیت: مانند صاحبان مالکیت شخصی، صاحب یک حق مالکیت صنعتی می تواند مانع استفاده دیگران از ابداع خود شود. ۴- قاعده مسئولیت: کسی که متوجه می شود حق مالکیتش توسط فرد دیگری در معرض نقض قرار گرفته، حق درخواست جبران خسارت یا استرداد منافع را پیدا می کند. ۵- محدودیت: حمایت قانونی از مالکیت فکری در یک دوره محدودی انجام می شود و خارج از آن مدت مشمول حمایت قرار نمی گیرد. ۶- افشاء و آشکارسازی: یک اختراع باید به طور دقیقی با بیان تمام جزئیات انتشار یابد. ۷- اعطاء امتیاز قانونی: یک اختراع و ابداع پس از بررسی های لازم در اداره ثبت اختراع به عنوان حقوق مالکیت صنعتی در نظر گرفته می شود و توسط این اداره حق اختراع اعطاء می شود. از لحاظ تاریخی نیز شناسایی این حقوق از سوی اکثر کشورها و تدوین قوانین منظم در خصوص آن حداقل از دو قرن پیش و حتی شناسایی بحث در کنوانسیون های متعدد بین المللی می باشد. تاریخ تکوین حقوق مالکیت صنعتی در حقوق بین الملل به دو مرحله سرزمینی و مرحله بین المللی قابل تقسیم است. مرحله سرزمینی با قانونگذاری و شناسایی برخی حوزه های این رشته در کشورهای اروپایی آغاز می شود از جمله قانون ثبت اختراعات در سال ۱۴۷۴ در انگلیس، قانون انحصار ۱۶۲۳ انگلیس تا قانون ثبت اختراع ۱۷۹۰ آمریکا. مرحله بین المللی از اواسط قرن نوزدهم با احساس نیاز دولت ها به یک مشارکت بین المللی در

زمینه مالکیت معنوی آغاز شد و نخستین حرکت در این باره در راستای برگزاری نمایشگاه اختراعات سوئیس بود که با عدم شرکت مخترعین مواجه شد. با این استدلال که آثار آن‌ها در کشور برگزارکننده قابل حمایت نیست. به همین جهت حقوقدانان شرکت کننده پیش‌نویس سندی را تهیه کردند که حمایت از اتباع دیگر کشورها را نیز مجاز می‌دانست که بعدها اتحادیه صنعتی پاریس در حمایت از مالکیت صنعتی نام گرفت. لازم به ذکر است حقوق مالکیت صنعتی دارای مصادیق متنوع و متعددی می‌باشد. از لحاظ میزان اهمیت، سه نوع از این مصادیق یعنی حق اختراع، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی واجد اهمیت بیشتری می‌باشند.

۲- آثار مالکیت صنعتی در حقوق ایران

در حقوق ایران، مالکیت صنعتی از حوزه‌های وسیع و مهم حقوق مالکیت معنوی است که جایگاه ویژه‌ای در عرصه تجارت دارد. امروزه مالکیت‌های صنعتی مانند اختراعات، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی ارزش مادی به مراتب بالاتر از کالاهای مادی دارند، به طوری که حمایت و تشویق فعالیت‌های فکری و خلاقانه بخشی از فرآیند توسعه در هر کشور را تشکیل می‌دهد. این خلاقیت‌های بالقوه توان آن را دارند که بهبودهای جهشی را در اقتصاد و جامعه به وجود آورند. آزاد کردن انرژی‌های خلاق و هدایت آن‌ها در مسیر توسعه پایدار وظیفه و چالشی است که تلاش جدی دولت را ایجاب می‌کند. حمایت مؤثر از حقوق مالکیت صنعتی، انتقال هرچه بیشتر دانش و فناوری را در پی خواهد داشت و این امر با ایجاد دانش در بر گیرنده فن آوری می‌تواند به کشورها برای رسیدن به اقتصاد مطلوب مؤثر باشد. در حقوق ایران قبل از انقلاب اسلامی قوانینی در زمینه حمایت از حقوق مؤلف نظیر قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی به تصویب رسیده بود، اما در زمینه تصویب قوانینی در زمینه حقوق مالکیت صنعتی جز قانون ثبت علائم و اختراعات ۱۳۱۰ نمونه دیگری وجود نداشت. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی پس از جلب توجه ایران به مقوله سازمان تجارت جهانی و برجسته شدن نقش حقوق مالکیت فکری از اوایل دهه هشتاد، تصویب قوانین حقوق مالکیت فکری مورد توجه قرار گرفت. دوره زمانی حمایت از حقوق مالکیت صنعتی در ایران در مقایسه با دوره حمایتی از حقوق مالکیت ادبی بسیار طولانی‌تر است و وضع قوانین در این زمینه به سال‌های ۱۳۰۴ و ۱۳۱۰ و ۱۳۳۷ بر می‌گردد. داشتن قوانین قوی و همه جانبه در زمینه حقوق مالکیت صنعتی سبب اطمینان خاطر مبدعان و مخترعان شده و در نتیجه تولید دانش در جامعه افزایش می‌یابد. به طوری که در سال‌های اخیر بر اساس موافقت‌نامه‌های منعقد شده میان دولت ایران و بسیاری از کشورها به این موضوع پرداخته شده است. (امانی، ۱۳۸۳، ۴۸) در حال حاضر قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶/۰۸/۰۷ و آیین‌نامه اجرایی آن مورخ ۱۳۸۷/۱۱/۰۱ قانون مالکیت صنعتی ایران محسوب می‌شود و حسب مورد باید به آن مراجعه نمود.

از جمله ویژگی‌های این قانون می‌توان به انطباق مقررات این قانون با موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری مرتبط با حقوق مالکیت فکری در سازمان جهانی تجارت TRIPS و سرعت بخشیدن به فرایند الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت WTO اشاره کرد. همچنین با ابلاغ این قانون و مقررات مذکور در آن برای اولین بار ثبت و حمایت از طرح‌های صنعتی وارد نظام حقوق مالکیت صنعتی ایران شد. قانون جدید نقش ارزنده و قابل توجهی را در شکوفایی بیشتر طراحی صنعتی و ایجاد امنیت روانی و اقتصادی برای طراحان و صاحبان صنایع ایفا خواهد کرد. با ثبت و حمایت داخلی که در این قانون لحاظ شده امکان حمایت از طراحان صنعتی در سطح بین‌المللی بر اساس کنوانسیون پاریس فراهم خواهد شد. (انصافی آذر، ۱۳۸۹، ۶۸) پیش‌بینی حق تقدم یک ساله بر طبق کنوانسیون پاریس در ماده ۹ این قانون، امکان ثبت اختراع را در سایر کشورهای عضو کنوانسیون با رعایت مقررات ملی هر یک از کشورهای عضو فراهم می‌آورد که این مهم در قانون ۱۳۱۰ پیش‌بینی نشده اما در قانون جدید مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین با تعریف جدید اختراع در ماده ۲ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ۱۳۸۶، رکن ابتکاری بودن اختراع به ارکان دیگر یعنی جدید بودن و کاربرد صنعتی داشتن اضافه شده است. طبق این ماده، ابتکار جدید عبارتست از آنچه که در فن یا صنعت قبلی وجود نداشته و برای دارنده مهارت عادی در فن مذکور معلوم و آشکار نباشد و از نظر صنعتی، اختراعی کاربردی محسوب می‌شود که در رشته‌ای از صنعت قابل ساخت یا استفاده باشد. در ذیل این ماده به تأسی از کنوانسیون پاریس تصریح شده که مراد از صنعت معنای گسترده آن است و شامل مواردی نظیر صنایع دستی، کشاورزی، ماهیگیری و خدمات نیز می‌شود. ثبت اختراعات در این قانون، نظام اعلامی بوده و این مهم سبب تسریع و تسهیل ثبت ملی اختراعات می‌شود. ضمن اینکه مبنای اولیه را برای تقاضای ثبت بین‌المللی در هر کشور عضو کنوانسیون پاریس طبق مقررات داخلی کشور مربوط فراهم می‌آورد. ماده یک این قانون مقرر می‌دارد: اختراع نتیجه فکر فرد یا افراد است که برای اولین بار فرآیند یا فرآورده‌های خاص را ارائه می‌کند و مشکلی را در یک حرفه، فن، فناوری، صنعت و مانند آن‌ها حل می‌نماید. طبق تعریف در این ماده بیشتر مصادیق حق اختراع در بر گرفته می‌شود. استفاده از عنوان نفر برای مخترع ممکن است این ذهنیت را ایجاد نماید که اشخاص حقوقی نمی‌توانند در مقام مخترع از حمایت‌های این قانون بهره‌مند گردند، احتمالی که منطقی به نظر نمی‌رسد و تنها ناشی از عدم دقت مقنن در به کار بردن الفاظ می‌باشد. ماده ۴ این قانون دارای اهمیت بسیاری می‌باشد. این ماده مستثنیات حمایت اختراعات را روشن نموده و مقرر می‌دارد. موارد زیر از حیطه حمایت از اختراع خارج است: الف) کشفیات، نظریه‌های علمی، روش‌های ریاضی و آثار هنری ب) طرح‌ها و قواعد یا روش‌های انجام کار تجاری و سایر فعالیت‌های ذهنی و اجتماعی ج) روش‌های تشخیص و معالجه بیماری انسان یا حیوان که البته این بند شامل فرآورده‌های منطبق بر تعریف اختراع و مورد استفاده در روش‌های مزبور نمی‌شود. د) منابع ژنتیک و اجزاء ژنتیک تشکیل دهنده آن‌ها و همچنین فرایندهای بیولوژیک تولید آن‌ها. ه) آنچه قبلاً در فنون و صنایع پیش‌بینی شده باشد که طبق این بند، فن یا صنعت

قبل از هر چیزی که در نقطه‌ای از جهان از طریق انتشار کتبی یا شفاهی یا از طریق استفاده عملی و یا هر طریق دیگر، قبل از تقاضا و یا در موارد حق تقدم ناشی از اظهارنامه ثبت اختراع، افشاء شده باشد. در صورتی که افشاء اختراع ظرف مدت شش ماه قبل از تاریخ تقاضا یا در موارد مقتضی قبل از تاریخ حق تقدم اختراع صورت گرفته باشد، مانع ثبت نخواهد بود. (و اختراعاتی که بهره‌برداری از آن‌ها خلاف موازین شرعی یا نظم عمومی و اخلاق حسنه باشد. ماده ۱۵ این قانون به بررسی و احصاء حقوقی که از صدور پروانه اختراع ناشی می‌شود پرداخته است. خلاصه آنکه این قانون در زمینه اختراعات در اقدامی هماهنگ با حقوق بین‌الملل مالکیت فکری صورت گرفته و از دیگر ویژگی‌های این قانون در ماده ۱۶، یکسان کردن مدت اختراع برای مدت ۲۰ سال و احصای حقوق مخترع در گواهی‌نامه اختراع می‌باشد که در صورت اجرای سیستم، بررسی حقوق مندرج در آن ثابت مانده و برای مخترع از ابتدا ایجاد حق می‌کند. فصل دوم این قانون در خصوص طرح‌های صنعتی است در حالیکه قانون قدیمی ثبت اختراعات در این زمینه ساکت بود. و بدین خاطر تا زمان تصویب قانون لاحق مبنای قانونی برای حمایت از طرح‌های صنعتی وجود نداشت. لازم به ذکر است یکی از مهم‌ترین مواد مندرج در این قانون که یک ابتکار بنیادین در نظام حقوقی ایران محسوب می‌شود ماده ۶۲ می‌باشد و مقرر می‌دارد در صورت تعارض مفاد این قانون با مقررات مندرج در معاهدات بین‌المللی راجع به مالکیت صنعتی که دولت جمهوری اسلامی ایران به آن‌ها پیوسته و یا می‌پیوندد مقررات معاهدات مذکور مقدم است. لازم به ذکر است در حقوق ایران، با آنکه حمایت از مالکیت ادبی نیازمند رعایت تشریفات ثبتی نیست، لکن در خصوص مالکیت صنعتی، شروع حمایت‌های قانونی منوط به رعایت تشریفات ثبتی است. بر همین مبنا در قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ۱۳۸۶ مقنن حق استفاده انحصاری از حق اختراع، طرح صنعتی و علامت تجاری ثبت شده را متعلق به شخصی دانسته که به عنوان مالک در اداره مالکیت صنعتی به ثبت رسیده و آثاری مانند حق بهره‌برداری از مالکیت صنعتی ثبت شده و حق واگذاری آن و طرح دعوی نقض حق را صرفاً متعلق به مالک ثبت شده دانسته و امکان حمایت از مالک و دارنده حق مالکیت صنعتی را فراهم کرده است. (طباطبایی حصار، ۱۳۹۶، ۲۹۰) در حقوق فرانسه مواد ۵۱۱ به بعد قانون حمایت از مالکیت فکری اختصاص به حمایت از مالکیت‌های صنعتی دارد. به صرف دادن تقاضای ثبت و حتی پیش از انتشار آن متقاضی می‌تواند با یک درخواست ساده و ارائه گواهی تقاضای ثبت به دادگاه بدوی، ضابطی داشته باشد که فهرستی مفصل با توقیف یا بدون توقیف از موارد اتهامی تهیه کند. دادگاه می‌تواند پیش از انجام این اقدامات تقاضای تأمین خواسته از متقاضی نماید. (صادقی و شیخی، ۱۳۸۸، ۲۲۱)

۳- آثار مالکیت صنعتی در حقوق بین‌الملل

تلاش برای جهانی شدن مالکیت صنعتی، با کنوانسیون پاریس آغاز شد. این معاهده اولین و برزرگترین سند حقوقی بین‌المللی برای حمایت از علائم تجاری و آفرینش‌های صنعتی متعلق به اتباع کشورهای عضو اتحادیه پاریس را فراهم کرد. موافقتنامه مذکور مربوط به دو شاخه اصلی مالکیت صنعتی یعنی حق اختراع و حق مالکیت بر علائم تجاری بوده و رعایت دو اصل مهم در آن بسیار مورد توجه قرار گرفته است. (پورمحمدی، ۱۳۸۴، ۲۳۸) در زمینه حقوق بین‌الملل، معاهدات نیز از اهمیت زیادی برخوردار بوده و حتی کشورهایی نظیر ایران دارای تعداد پرشماری از معاهدات دوجانبه هستند. مهم‌ترین کنوانسیون‌ها در این رابطه عبارتند از: موافقتنامه راجع به جنبه‌های تجارتی حقوق مالکیت فکری موسوم به موافقتنامه تریپس، معاهده همکاری‌های اختراعات و موافقتنامه لاهه جهت تودیع بین‌المللی طرح‌های صنعتی. معاهده تریپس راجع به جنبه‌های تجارتی حقوق مالکیت فکری یکی از اسناد جدایی ناپذیر مؤسس سازمان تجارت جهانی است که تصویب و الحاق به آن شرط ضروری پیوستن به سازمان تجارت جهانی می‌باشد. باید در نظر داشت که این موافقتنامه اگر انقلابی در زمینه حقوق بین‌الملل مالکیت فکری نباشد به طور متیقن تحولی عمیق در این زمینه محسوب خواهد گشت. به علت نقش مهمی که سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) در طی دور مذاکرات اروگوئه برای تهیه پیش نویس موافقتنامه تریپس به عنوان مهم‌ترین سند تضمین کننده حقوق مالکیت فکری در سطح بین‌المللی داشت معماران حقوقی گات - تریپس تصمیم گرفتند تا برای مدیریت سامانه تریپس نهاد مدیریتی خاص و ویژه‌ای را تعبیه نمایند و امر اعمال مدیریت در زمینه حقوق مالکیت فکری در موافقتنامه تریپس را به وایپو بسپارند. پیش از امضای موافقتنامه جنبه‌های تجارتی حقوق مالکیت فکری از یک طرف قوانین و مقررات گات و از طرفی دیگر توافق‌های بین‌المللی در زمینه حمایت از حقوق مالکیت فکری دارای دو ماهیت مستقل و جدا از هم بودند. به بیان دیگر نظام بین‌الدولی مالکیت فکری به قرن نوزدهم باز می‌گردد. تصویب کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی در قرن نوزدهم و نیز تصویب کنوانسیون برن برای حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری در همان سده، دلیلی بر این مدعا می‌باشد. نویسندگان اصلی موافقتنامه تریپس که درصدد تصویب رساندن یک معاهده بین‌المللی بر نفوذ در زمینه رعایت حقوق مالکیت فکری در سطح جهان بوده‌اند در کنار این هدف کلی، اهداف دیگری را نیز مدنظر داشته‌اند که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان کمک به استفاده‌ی متقابل تولیدکنندگان و استفاده‌کنندگان از دانش فنی به منظور ایجاد توازن بین حقوق و تعهدات؛ کمک به توسعه ابداعات تکنولوژیک انتقال و گسترش تکنولوژی؛ تقلیل انحرافات و مبانی و موانع پیش روی تجارت بین‌الملل؛ مانع نشدن روش‌های اجرایی مالکیت فکری در پیش روی تجارت قانونی و مشروع؛ حمایت مؤثر و کافی از حقوق مالکیت فکری به ویژه با ارائه روش‌های مؤثر و سریع برای جلوگیری از اختلافات میان دولت‌ها و حل و فصل اختلافات میان آن‌ها؛ حمایت از آزادی تجارت و مقابله با سوءاستفاده از حقوق مالکیت فکری. اصل بنیادین دیگر در موافقتنامه تریپس

اصل دولت کامله الوداد می‌باشد. معماران حقوقی تریپس برای اولین بار این اصل که قبلاً در مورد تجارت بین‌الملل مورد استناد و اعمال بوده است را وارد حوزه موافقت‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های حقوق مالکیت فکری نموده‌اند. در ماده چهار این موافقت‌نامه آمده‌است، هرگونه مزایا، منافع، امتیاز یا معافیتی که یک عضو در خصوص حمایت از مالکیت فکری به اتباع هر کشور دیگر اعطاء کند فوراً و بدون هیچ‌گونه قید و شرطی با رعایت استثنائات در مورد اتباع تمام اعضا و سایر دول متعاقد پذیرفته و اعمال خواهد شد. لازم به ذکر است موافقت‌نامه تریپس به صورت جداگانه اقدام به تعریف طرح‌های صنعتی ننموده بلکه این موافقت‌نامه در بخش ۴ خود را در قالب دو ماده مقرراتی را برای طرح‌های صنعتی به صورت جداگانه مقرر نموده است. برابر بند الف ماده ۲۵ این موافقت‌نامه دول متعاقد می‌بایست برای حمایت از طرح‌های صنعتی که به طور مستقل مورد تهیه قرار گرفته و واجد جنبه جدید یا اصیل می‌باشد، ترتیباتی حمایتی مقرر دارند. همچنین اعضا می‌توانند مقرر نمایند که اگر طرحی واجد جنبه چشم‌گیر و قابل‌ملاحظه‌ای نسبت به طرح‌های قبلی نباشد نتواند از موقعیت قابل حمایت برخوردار گردد. کنوانسیون پاریس ناظر بر مالکیت صنعتی در مفهوم وسیع آن است و تقریباً همه مقولات مالکیت صنعتی اعم از اختراع، علامت، طرح صنعتی، اسامی مبدأ، نشانه منع، رقابت غیرمنصفانه و ... را در بر می‌گیرد و عنوان سندی پایه در این زمینه محسوب می‌شود، به طوری که کنوانسیون‌های بعدی در حوزه مالکیت صنعتی صرفاً مقررات کنوانسیون پاریس را توسعه داده‌اند. مقررات ماهوی کنوانسیون در سه گروه اصلی رفتار ملی، حق تقدم و قواعد مشترک. براساس مقررات رفتار ملی، کنوانسیون در خصوص حمایت از مالکیت صنعتی مقرر می‌دارد که هر دولت متعاقد باید همان حمایتی را از اتباع دولتهای متعاقد دیگر به عمل آورد که به اتباع خود اعطاء می‌کند اتباع کشورهای غیر عضو به شرطی که دارای اقامتگاه یا فعالیت تجاری یا صنعتی مؤثر در یک کشور عضو باشند، باز هم حق برخورداری از رفتار ملی را دارند که شامل ضمانت اجراهای ملی در صورت نقض حقوق مالکیت صنعتی در یک کشور می‌شود. (کیانی، ۱۳۹۰، ۳۲) به علاوه، کنوانسیون در خصوص اختراعات علائم و طرح‌های صنعتی حق تقدم را مقرر داشته و این بدان معنا است که به عنوان یک قاعده، متقاضی بتواند با تسلیم اولین اظهارنامه در یکی از کشورهای متعاقد، ظرف مدتی یعنی ۱۲ ماه در مورد اختراعات و مدل‌های اشیاء مصرفی و ۶ ماه در مورد طرح‌های صنعتی و علائم خواستار حمایت از موضوع اظهارنامه در هریک از کشورهای دیگر عضو کنوانسیون شود. بنابر این اگر در این مرحله حقوق اظهارکننده به هر شکلی در کشور مقصد نقض شود، می‌تواند به ضمانت اجراهای مقرر در قانون ملی آن کشور متوسل شود. سرانجام کنوانسیون برخی قواعد مشترک را در مورد مقررات مالکیت صنعتی مقرر می‌دارد که همه طرف‌های متعاقد باید از آن تبعیت نمایند. مثلاً اصل سرزمینی بودن حمایت از کلیه مالکیت‌های صنعتی، به این معنا که ثبت یک حق مالکیت صنعتی در یک کشور به معنای آن نیست که سایر کشورها نیز باید از آن حمایت به عمل آورند. به موازات این مقررات ماهوی حمایت، کنوانسیون از میان انواع مالکیت‌های صنعتی مقرراتی را برای حمایت از نام و علائم تجاری و نشانه‌های منبع در مقابل

نقض‌های احتمالی پیش‌بینی کرده است. ایران برای حضور فعالانه در تعاملات اقتصادی و تجاری بین‌المللی ناگزیر به رعایت استانداردهای حداقل مقرر در موافقت‌نامه تریپس در حوزه‌های حمایت و اجرا می‌باشد و باید اصلاحات لازم را در نظام حمایت از حقوق مالکیت معنوی خود به طور اعم و حقوق مالکیت صنعتی به طور اخص به عمل آورد، زیرا مقررات موافقت‌نامه تریپس در قالب تعهد واحده به مانند سایر موافقت‌نامه سازمان تجارت جهانی لازم‌الاجرا است و در آن هیچگونه تخطی برای کشورهای عضو و یا تخفیف قابل توجهی برای اجرا و تضمین استانداردهای حمایت مقرر در موافقت‌نامه در نظر گرفته نشده است. همچنین، در نظام حقوق مالکیت صنعتی کشور ایران تمهیدات اشاره شده در کنوانسیون پاریس در زمینه اجرای حق، در قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری پیش‌بینی شده است.

نتیجه‌گیری

حقوق مالکیت صنعتی زاینده کشورهای صنعتی و توسعه یافته می‌باشد و به مرور در سایر کشورها مطرح و مورد توجه واقع شده است. این حقوق در بالا بردن شاخص توسعه و پیشرفت علمی، اقتصادی و صنعتی، نقش محوری و بنیادین دارد. اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری جایگاهی ویژه در حقوق مالکیت صنعتی دارند و نظام حقوق مالکیت صنعتی ایران به این موارد پرداخته است. به طور کلی حقوق ایران دارای نظام‌هایی برای ثبت و حمایت از طرح‌های صنعتی می‌باشد و این مهم شامل نظام حمایت از طریق قانون کپی‌رایت و همچنین نظام حمایت از طریق قانون مالکیت صنعتی می‌باشد. قانون مالکیت صنعتی در حمایت از طرح‌های صنعتی نیز تدوین شده و باید طرح‌های صنعتی طبق این قانون حمایت شوند. نظام حقوقی ایران از طریق تدارک و تمهیدات اداری و اعمال تشریفات ثبت، این حقوق را شناسایی و حمایت کرده، در موارد اختلاف و نقض حق از طریق نظام قضائی ویژه از حقوق مالکیت صنعتی حمایت می‌کند. رویه قضائی نیز با توجه به تخصصی بودن رسیدگی دادگاه به شکلی مؤثر نسبت به تکمیل و رفع ابهام از قوانین مربوط و حل عادلانه اختلافات کمک می‌کند. یکی از مسائل مهمی که باید مورد توجه قرار گیرد، شیوه‌های واقعی و عملی حمایت از حقوق مالکیت صنعتی است. با عنایت به صلاحیت ذاتی دادگاه تهران و تخصصی بودن دادگاه رسیدگی کننده به دعاوی و شکایات راجع به حقوق مالکیت صنعتی، رویه قضائی تا حدودی مطلوب و به گونه‌ای مؤثر در رفع نواقص و خلأهای مقررات موضوعه و تکمیل و پیشبرد نظام حقوقی مربوطه موفق عمل نموده است. از آنجا که حقوق مالکیت صنعتی، پیوند عمیقی با مباحث اقتصادی دارد و هرگونه قانون‌گذاری در این حوزه بایستی بر مبنای توجیه اقتصادی و رفتار سنجی جامعه باشد، بنابراین لازم است تحلیل درستی از حقوق مالکیت صنعتی به عمل آید تا امکان اجرای آن در بستر حقوقی کشور فراهم گردد. آنچه در مالکیت صنعتی مورد اهمیت است بخش اقتصادی و مادی آن

می‌باشد، به گونه‌ای که حق مادی مالک آن سبب به وجود آمدن قوانینی در آن زمینه می‌شود. هدف اجتماعی حقوق مالکیت صنعتی، تأمین حمایت برای نتایج مثبت سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه فن‌آوری نوین است. بنابراین برای سرمایه‌گذاری‌ها در فعالیت‌ها و کارهای بخش تحقیق و توسعه، انگیزه و راهبردی ارائه می‌دهد. امروزه علاوه بر لزوم وجود مقررات ملی و سرزمینی، وجود مقررات بین‌المللی و برون مرزی در جهت حفظ و حمایت حقوق صاحبان صنایع و فعالان اقتصادی کاملاً ضروری می‌باشد. هرچند حقوق مالکیت صنعتی در کشور ما مورد حمایت واقع می‌شود، لیکن این حمایت آن چنان که باید مؤثر نیست و هنوز قوانین ما در این حوزه در بسیاری از مسائل ناقص و در برخی از موارد دچار ابهام و اجمال و تناقض می‌باشد. حمایت مؤثر از حقوق مالکیت صنعتی، انتقال هرچه بیشتر دانش و فناوری را در پی خواهد داشت و این امر با ایجاد دانش در بر گیرنده فن‌آوری می‌تواند به کشورها برای رسیدن به اقتصاد مطلوب مؤثر باشد.

منابع

- امانی، تقی (۱۳۸۳)، قوانین و مقررات حقوق مالکیت فکری (ملی و بین‌المللی)، چ ۱، تهران: انتشارات بهنامی.
- انصافی آذر، بهنام (۱۳۸۹)، «حمایت از حقوق مالکیت صنعتی در نظام سرمایه‌گذاری خارجی با تأکید بر حقوق ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین‌الملل، دانشگاه شهید بهشتی.
- پورمحمدی، شیما (۱۳۸۴)، «مالکیت صنعتی در موافقتنامه تریپس و کنوانسیون پاریس»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۰ و ۵۱.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۹۶) ترمینولوژی حقوق، چ ۳۰، تهران: انتشارات گنج دانش.
- صادقی، محمود و شیخی، مریم (۱۳۸۸)، «اقدامات تأمینی و ضمانت اجرای مدنی حقوق مالکیت صنعتی؛ مطالعه تطبیقی»، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۹، شماره ۳.
- صالحی، حمیدرضا (۱۳۹۱)، «آثار مورد حمایت در حقوق مالکیت صنعتی ایران با رویکردی بر کنوانسیون پاریس»، فصلنامه تخصصی پارک‌ها و مراکز رشد فناوری، سال هشتم، شماره ۳۲.
- طباطبایی حصار، نسرين (۱۳۹۶)، «نقش ثبت در فرایند انتقال حقوق مالکیت صنعتی»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۷، شماره ۲.

کیانی، محمد حسن (۱۳۹۰)، «مقایسه تطبیقی نقض حقوق مالکیت صنعتی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد تهران مرکز.

میرحسینی، سید حسن (۱۳۸۵) فرهنگ حقوق مالکیت معنوی، ج ۱، ج ۱، تهران: انتشارات میزان.

وطن دوست، ایمان (۱۳۹۹)، «نقش و جایگاه اداره مالکیت صنعتی در حمایت از علائم تجاری»، دو فصلنامه بین‌المللی تحقیقات حقوق قضایی، دوره اول، شماره دوم.

